

Обґрунтування моделі педагогічної обдарованості майбутнього вчителя // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: Зб. наук. пр. – Вип. 9. – К., 2006. – Кн. II. – С. 411-415.

О.Є.Антонова

ОБҐРУНТУВАННЯ МОДЕЛІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОБДАРОВАНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

Проблема реалізації потенційної обдарованості кожної особистості, оптимального розвитку людських здібностей, виявлення і підтримки талановитих дітей та молоді впевнено займає чільне місце серед пріоритетних завдань сучасної педагогічної науки. Перед сучасною школою постало завдання максимального розкриття і розвитку індивідуальності людини як особистості та найвищої цінності суспільства на основі виявлення її задатків, здібностей, обдарованості і талантів; формування її як суб'єкта соціального та професійного життя, підготовки її до самовдосконалення, самовизначення та самореалізації. Відповідно до цього в Україні прийнято цілий ряд законів і програм (зокрема Закон України “Про освіту”, Національна програма “Діти України”, Програма розвитку обдарованих дітей і молоді, Указ Президента України про підтримку обдарованих дітей та інші), які спрямовані на створення загальнодержавної мережі навчальних закладів для обдарованої молоді.

Відповідна робота щодо реформування освіти в Україні має здійснюватися у кількох напрямках, серед яких пріоритетними визначено такі [1; 2]: необхідність створення державної системи добору і навчання талановитої молоді, розроблення і запровадження механізмів її державної підтримки; потреба у забезпеченні однакового доступу до освіти дітей і молоді з особливими потребами за рахунок забезпечення варіативності здобуття базової освіти відповідно до здібностей та індивідуальних можливостей; необхідність залучення кращих інтелектуальних та духовних сил суспільства до освітньої сфери.

Урахування названих тенденцій дає можливість забезпечити варіативність навчання, свободу вибору рівня освіти, спеціалізації та профілю залежно від спрямованості особистості, її здібностей та можливостей (обдарувань) за рахунок організаційно-методичної гнучкості процесу навчання.

Особливе місце у цьому напрямі наукових досліджень посідають питання підготовки вчителя до роботи з обдарованими дітьми, а також створення умов для розвитку обдарованості самого майбутнього вчителя, оскільки обдарований учень починається з обдарованого вчителя. Саме тому перед сучасною вищою педагогічною школою постало завдання максимального розкриття і розвитку потенціалу кожного майбутнього вчителя. Крім того, актуалізується проблема спеціальної підготовки вчителя до роботи з обдарованими дітьми, як напряму професійної підготовки майбутнього вчителя. Саме тому великої уваги надається вдосконаленню

педагогічної майстерності та розвитку педагогічної обдарованості кожного педагога.

Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить, що дослідженню проблеми обдарованості надається належна увага, зокрема таким її аспектам як визначення підходів до розуміння психологічних основ та структури обдарованості (Гілфорд Дж., Піаже Ж., Сьервальд В., Перлет К., Скіннер Б.Ф., Тейлор К., Хеллер К.А., Холл Г.С., Уайт Р., Венгер Л.О., Лейтес М.С., Матюшкін О.М., Моляко В.О., Петровський А.В., Платонов К.К., Рубінштейн С.Л., Сущенко Т.І., Чистякова Г.Д., Щербо М.П., та інші); виділення сфер та видів обдарованості (Гончаренко С.У., Бурменська Г.В., Гільбух Ю.З., Гнатко М.М., Горелова Г., Круглова Л., Слуцький В.М., Степанов В.І. та інші); питанням виявлення і розвитку обдарованості учнів (Аверина І.С., Айзенк Г.Ю., Бабанський Ю.К., Горський В.Д., Кірієнко В.І., Крутецький В.А., Кульчицька О.І., Садовська Н.А., Теплов Б.М., Щєбланова Є.І. та інші). Однак проблема розвитку педагогічної обдарованості майбутнього вчителя ще недостатньо досліджена як у теоретичному, так і у методичному аспектах, що суттєво позначається на практичній діяльності вчителів і викладачів у системі професійної освіти.

На наш погляд, побудова процесу професійної підготовки обдарованого майбутнього вчителя має ґрунтуватися на сучасних підходах до створення моделі обдарованості. Серед сучасних концепцій обдарованості найбільш визнаною є модель, яка складається з трьох компонентів: *мотивації* (спрямованості, наполегливості) особистості до певного виду діяльності; *креативності* особистості; розвитку загальних та спеціальних *здібностей* вищих за середній рівень. Ґрунтуючись на аналізі поглядів щодо сутності і структури обдарованості, а також враховуючи обґрунтовану В. Рибалком [3] концепцію тривимірної, поетапно конкретизованої психологічної структури особистості, нами було розроблено модель педагогічної обдарованості, яка має тривимірну структуру і яку можна уявити як систему, що охоплює такі складові (див. рис. 1):

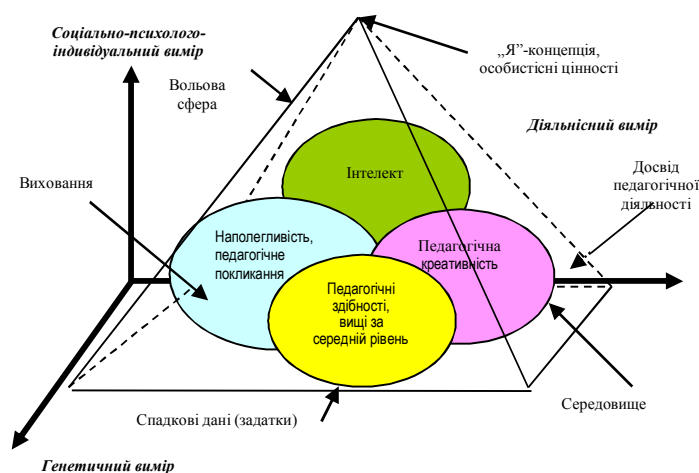

Рис. 1. Складові педагогічної обдарованості

1) *ядро обдарованості:*

⇒ *педагогічні здібності*, рівень розвитку яких вищий за середній;

⇒ *педагогічна креативність*, тобто здатність вчителя до педагогічної творчості;

⇒ *педагогічне покликання*, як спрямованість особистості до виконання педагогічної діяльності;

⇒ *інтелектуальні здібності*, як необхідний чинник, що сприяє засвоєнню та трансформації знань у визначеній науковій сфері.

2) *чинники*, що впливають на рівень прояву (реалізації) основних компонентів ядра обдарованості та створюють відповідні умови для їх розвитку, а саме:

- *розвиток спадкових даних* (біофізіологічних, анатомо-фізіологічних особливостей організму (задатків), які є передумовою розвитку педагогічних здібностей);

- *створення розвивального стимулюючого середовища*, що відповідало б розвитку відповідних здібностей (родина, ВПНЗ, держава та ін.);

- *цілеспрямований виховний вплив*, спрямований на розвиток педагогічних здібностей та обдарувань за умови єдності у діяльності самої особистості та вищого педагогічного навчального закладу;

- *включення майбутнього вчителя до педагогічної діяльності* з метою набуття ним певного досвіду її виконання і стимулювання його активності, що здатне здійснити дієвий розвиток його потенційних можливостей;

- *розвиток емоційно-вольової сфери*, що проявляються у наполегливості щодо виконання завдань, у прагненні до змагальності, упевненості у своїх силах і здібностях, повазі до інших, емпатійному ставленні до людей, терпимості до особливостей інших людей, схильності до самоаналізу, толерантному ставленні до критики, готовності поділитися речами й ідеями, незалежності у мисленні і поведінці, почутті гумору;

- *формування відповідної системи цінностей*, що відображається у реалістичній „Я”-концепції, внутрішній мотивації, яка зумовлюється ціннісними змістами індивідуальної свідомості, автономністю, самодостатністю, незалежністю від ситуативних чинників, спрямованістю у майбутнє;

- *унікнення чиннику випадковості* шляхом свідомої підготовки майбутнього викладача до відповідної роботи (опинитися у потрібному місці у потрібний час, зустріч із Своїм Учителем тощо).

Охарактеризуємо виокремлені нами компоненти моделі докладніше.

Педагогічні здібності – це сукупність психічних рис особистості, необхідних для успішного оволодіння педагогічною діяльністю, її ефективного здійснення. Педагогічні здібності передбачають відповідну спрямованість особистості (світоглядну, політичну, моральну); ділові якості (спеціальні педагогічні уміння, навички, досвід); риси характеру (вміння спілкуватися з дітьми, підлітками, емоційна врівноваженість). Педагогічні здібності ґрунтуються на схильності до педагогічної діяльності, формуються

і вдосконалюються під час педагогічної практики. Вони ж є і передумовою для вибору випускниками педагогічної професії.

Однак слід зазначити, що тільки факт наявності у людини педагогічних здібностей ще не забезпечує ефективності виконання нею педагогічної діяльності. Практика роботи сучасної школи свідчить, що вчитель повинен не тільки чітко і правильно відтворювати необхідну інформацію – він має вміти генерувати нові, оригінальні ідеї, знаходити нетрадиційні способи розв'язування проблемних педагогічних ситуацій і задач, тобто володіти *креативністю мислення*. *Педагогічна креативність* передбачає здатність до творчого пошуку, нестандартного розв'язання педагогічних задач і характеризується за цілим рядом параметрів.

Необхідно відмітити ще одну характеристику особистості педагога, без якої педагогічні здібності не зможуть набути ефективного розвитку – це особистісна *спрямованість* людини на педагогічну діяльність, яка є одним з найважливіших суб'єктивних чинників досягнення вершин у професійно-педагогічній діяльності. Спрямованість особистості визначається як сукупність стійких мотивів, що орієнтують діяльність особистості, і які характеризуються інтересами, схильностями, переконаннями, ідеалами, в яких відображено світогляд людини. Крім того, спрямованість охоплює інтерес до самих учнів, творчості, педагогічної професії, схильність займатися саме нею, усвідомлення своїх здібностей.

Основним мотивом суто *педагогічної спрямованості* є інтерес до змісту педагогічної діяльності. Можна на “відмінно” знати основи фахового предмету, володіти цілим рядом педагогічних умінь, але так і не стати “вчителем, на якого чекають”. Важливою умовою розвитку педагогічної обдарованості є бажання педагога працювати з дітьми, любов і повага до них, отримування задоволення від спілкування з вихованцями, потреба знову і знову повертатися до проблем школи і учнів. Отже, йдеться про *педагогічне покликання*, яке розглядається як життєве призначення і спрямування людини, що надає доцільності, осмислення й перспективності її діяльності. Покликання співвідноситься у своєму розвитку із потребою в обраному виді діяльності. На цьому найвищому ступені розвитку – покликанні – педагог не уявляє себе без школи, без життя і діяльності своїх учнів.

Усвідомлення покликання передбачає розвинену самосвідомість і культуру самоаналізу, осмислення своїх потреб, формування соціально значущих цілей, визначення конкретних шляхів її реалізації. Вчитель завжди має пам'ятати одну просту але велику істину: для того, щоб бути справжнім учителем, необхідно перш за все любити те, що викладаєш, і любити тих, кому викладаєш. Вчитель не може не любити дітей. Це положення вже стало педагогічною аксіомою. Проте далеко не всі, хто обрав для себе професію педагога, замислюється над сенсом даної аксіоми. А він полягає у тому, що виховувати людину, яку не любиш, праця бесплідна і навіть пекельна.

Отже, зазначимо, що якщо педагогічної майстерності дійсно можна навчитися (і під час навчання у педагогічному навчальному закладі, і впродовж безпосередньої педагогічної діяльності), а педагогічні здібності

розвинути до певного необхідного рівня, то педагогічне покликання має народитися у душі людини, „визріти” й оформитися у стійке переконання, що саме без цього (школи, учнів, щоденного спілкування з ними) ви не зможете прожити жодного дня.

Таким чином, ми виходимо з розуміння обдарованості як індивідуальної потенційної своєрідності внутрішніх (задатки) та зовнішніх (сприятливе соціальне середовище, стиль виховання) передумов для розвитку здібностей особистості до рівня вище за умовно „середній”, завдяки яким вона може досягти значних успіхів у певній галузі діяльності. Відповідно до цього під педагогічною обдарованістю розуміємо *якісно своєрідне поєднання педагогічних здібностей особистості, креативності її мислення й діяльності та свідомої наполегливої спрямованості до здійснення функцій педагогічного працівника, що дозволяє їй досягти значних успіхів у творчій професійній діяльності.*

Література:

1. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті. – К.: Шкільний світ, 2001. – 16 с.
2. Концепція державної програми роботи з обдарованою молоддю на 2006-2010 роки // Освіта України. – 2006. – № 48(741). – 30 червня. – С. 1-3.
3. Рибалка В.В. Методологічні питання наукової психології (Досвід особистісно центрованої систематизації категоріально-поняттєвого апарату): Навч.-метод. посібник. – К.: НІКА-ЦЕНТР, 2003. – 204 с.